

ש – שוויון מגדרי

מסע בעקבות גיבוש זהותי החינוכית –

מעבודה עם נערות בסיכון ועד עבודה בגן הילדים¹

עירית כהן

תקציר

המסה מתארת את תהליך גיבוש זהותי החינוכית בעקבות חשיפתי לאי שוויון מגדרי במגוון זירות חינוכיות ולימודיות.

במסגרת עבודתי כמדריכה בפנימיה לנערים ונערות בסיכון נתקלתי ביחס משפיל של הנערים כלפי הנערות, וניסיתי למצוא לכך הסבר. במהלך לימודי בסמינר הקיבוצים, הבנתי שפעמים רבות תופעה זו קשורה ישירות ליחס הלא-שוויוני בין בנים ובנות בחברה שלנו. גם בעבודתי כמטפלת בגן ילדים נוכחתי לדעת עד כמה העיסוק במגדר בגיל הרך הוא משמעותי ומשפיע על הילדים והילדות בבגרותם. בהמשך לכך, ובעקבות מחקר איכותני שעשיתי על המסרים המינניים המועברים בגן הילדים בארבעה תחומים – ספרות ילדים, התנהגות גופנית, מרחב הגן וחגים בגן – אפרוש את מסקנותיי אודות המסרים המינניים אליהם נחשפים ילדים, ואת תובנותיי לגבי הקשר הדוק בין מסרים אלו לבין אי השוויון בין בנים ובנות בחברה שלנו והאופן בו עיצבו את זהותי כמחנכת לעתיד.

לפניכם מסה העוסקת בגיבוש זהותי כמחנכת לעתיד, תוך התמקדות בהיבט פמיניסטי ומגדרי. למסה שלושה חלקים – הראשון יעסוק בתקופה בה שימשתי כמדריכה לנוער בסיכון, השני יעסוק בלימודי בסמינר הקבוצים וכן בעבודתי בגן ילדים, והשלישי יעסוק בעבודה הסמינריונית בנושא זה שכתבתי במסגרת לימודי.

נולדתי וגדלתי בקיבוץ קטן בצפון הארץ, עטופה בבועה. עם סיום לימודי בתיכון, התנדבתי לשנת שירות בכפר נוער במרכז הארץ המיועד לנערים ונערות בסיכון. שנה זו הייתה מאד משמעותית עבורי וחשפה אותי לחלקים שונים בחברה הישראלית שלא נחשפתי אליהם קודם לכן. לאחר שחרורי מהצבא פניתי שוב לתחום זה והתחלתי לעבוד כמדריכה בכפר נוער. אחד מהדברים שבלטו בפנימייה היה היחס הלא שוויוני בין הבנים לבנות – בנות רבות אפשרו לבנים להתייחס אליהן בצורה משפילה ומזלזלת. הדבר עורר בי כעס רב, מכיוון שבמקומות שבהם עבדתי או חייתי עד אותו זמן לא נתקלתי בתופעות מסוג זה, ועלתה בי השאלה כיצד הבנות מרשות שדבר כזה יקרה. בתחילה שייכתי התנהגות זאת לאופיין של הבנות או אולי לכריזמה של הבנים בקבוצה, אך במשך השנתיים שהייתי מדריכה בפנימייה הבנתי שזהו דפוס חוזר וכי יש כאן משהו עמוק יותר שגורם לתופעות אלו. במסגרת עבודתי נתקלתי פעמים רבות במקרים של הטרדות מיניות ושאלתי את עצמי האם יש דרך למנוע זאת. העברתי פעילויות רבות בנושא אך תמיד הרגשתי כי המסר אותו אני מנסה להעביר לא מחלחל. תהיתי האם הפתרון הוא לנסות ולחנך את הבנים או אולי דווקא את הבנות. דוגמא למקרה שזכור לי הוא סיפור של ד', נערה שאותה הדרכת בפנימייה. עוד

¹ מבוסס על עבודה סמינריונית שנכתבה במסגרת הסמינר 'חינוך – בין שימור לשינוי חברתי בהנחיית ד"ר ניר מיכאלי.

בשיחותינו הראשונות תיארה ד' את בית הוריה כבית לא שוויוני בו נהג האב להכות את האם. ד' הייתה בת 14 כאשר הכירה בן זוג הגדול ממנה בכמה שנים שיצא ונכנס מהכלא לעיתים תכופות. מתיאוריה של ד' אודות הקשר ביניהם עלה כי הוא נוהג באלומות כלפיה וכן כי הוא בוגד בה, אך בכל פעם מחדש היא הביעה רצון להיות בת זוגו. בשלב כלשהו נכנסה ד' להריון וביצעה הפלה בעזרת צוות הפנימייה. במהלך כל הטיפול במקרה של ד' תהיתי האם ד' הייתה נחשפת בילדותה לסביבה שוויונית היא הייתה בכל זאת נקלעת למערכת יחסים כזו עם בן זוג אלים. מספר שנים לאחר עבודתי כמדריכה התחלתי את לימודי בסמינר הקיבוצים. הודות לתשומת הלב הגדולה המוענקת לנושא המגדר בסמינר הקיבוצים, אם בשבוע "הנשמע קולך" ואם בקורסים אחרים, העמקתי את ידיעותי בנושא והרחבתי מאד את השכלתי בתחום. קורס בנושא מגדר בשנתי הראשונה ללימודים פתח עבורי צוהר לעולם חדש בו מצאתי תשובות לשאלות רבות שליוו אותי במהלך עבודתי עם הנערים והנערות. בזכות הקורס הבנתי שלהרבה מהתופעות בהן נתקלתי בהיותי מדריכה, יש סיבה הקשורה ישירות ליחס הלא שוויוני בין בנים ובנות הקיים בחברה שלנו. כך, אני זוכרת היטב גם הרצאה ש התקיימה בשבוע "הנשמע קולך", בהייתי סטודנטית בשנה א'; המרצה הציגה נתונים המראים קשר ישיר בין חינוך לא שוויוני בגיל הרך לבין מקרים של הטרדות מיניות ואונס בגיל מבוגר יותר.

במקביל ללימודי, התחלתי לעבוד כמטפלת בגן ילדים. לאחר שנים רבות בהן הדרכת בני נוער מצאתי עצמי מחנכת ילדים וילדות רכים. התעניינותי ההולכת וגוברת בפמיניזם הובילה אותי בתקופה זו לאתר האינטרנט של חברת הכנסת תמר זנדברג שם קראתי את הדברים הבאים:

מתוך הנסיון של ביתי בגן הבנתי עד כמה ההטמעה לחשיבה מגדרית ולא-שוויונית מתחילה שם, בגן הילדים, דרך השירים, המשחקים, חלוקת המרחב בגן, סיפורי הילדים, הדמויות לחיקוי ועוד. הרבה מן המאמץ שאנו משקיעות מאוחר יותר בנערות ובבגרות, למיגור הטרדות מיניות, סטראוטיפים מיניים, חוסר שוויון וחוסר ייצוג טמון שם, בילדות המוקדמת, בהתנהגות הטבעית והמובנת מאליה של הגננות וההורים. חשבתי שהכוונה קלה, מודעות, פקחת עיניים בגיל צעיר, יכולה להסיט את המציאות לכיוון יותר שוויוני ולמציאות טובה יותר עבור כולם, בנות ובנים.²

למחרת, כאשר נכנסתי לגן הילדים בו עבדתי, צדו עיני את המשחק "זיכרון בנות" שהיה מונח על המדף. משחק הזיכרון כלל כ-30 קלפים ועליהם ציורים אשר היו מתאימים, כביכול, לבנות. הציורים כללו בובות ורודות, עוגות קצפת וסרטים ורודים לשיער. ברשותה של הגננת הורדתי את המשחק מהמדף והוצאתי אותו מהגן.

במהלך כל שנתי הראשונה ללימודים הדהדו בה דבריה של חברת הכנסת זנדברג. תהיתי כיצד נראו גני הילדים של הנערות אותן הדרכת בפנימייה. כאשר נתבקשתי לחשוב על נושא עליו ארצה לכתוב עבודה סמינריונית, היה לי ברור כי ארצה לחקור לעומק את המתרחש בגני הילדים בהיבט מגדרי.

תהליך כתיבת הסמינריון היה מרתק עבורי. שאלת המחקר עליה ביקשתי לענות בעבודתי היא מהם המסרים המיננים המועברים לילדים ולילדות בגני ילדים. בסקירה הספרותית ביקשתי לעסוק במחלוקת המעסיקה את העולם הפמיניסטי – וכמובן אותי – האם הבדלי מגדר נובעים מבסיס מולד-גנטי או שמא הם מתפתחים עם השנים בליוויים הצמוד ותלוי-המגדר של רבים מסוכני החיברות. ספרה של עדה בקר "עם מי שיחקת בגן היום? עולמם החברתי של ילדים בגיל הרך"³ סייע לי רבות בהבנת מחלוקת זו, כאשר היא קובעת כי היחס השונה

² זנדברג 23.10.2014.

³ בקר 2009, עמ' 159-164.

הניתן לבנים ולבנות עשוי לכוון להתנהגויות חברתיות מובחנות בין המינים שיהיו בבחינת ציפיות שמגשימות את עצמן. חגית גור ורלה מזלי בתוכנית החינוכית לשוויון בין המינים⁴ סייעו לי גם הן בהבנת המחלוקת. הסדר החברתי הקיים, בו יש חלוקה מגדרית ברורה, אינו סדר טבעי, הן קובעות. לדבריהן, ילדים וילדות מפנימים את כללי המציאות הלא שוויונית בה הם חיים, גם אם הם לא יודעים לתאר אותם.

בכדי להבין את השפעתם של המסרים המינניים על הילדים והילדות עמדתי על התפתחות זהותם המינית והמגדרית של הילדים והילדות במהלך שש השנים הראשונות לחייהם. לאור המחקרים שקראתי, ניתן לומר כי גילאים שלוש עד שש, בהם רוב הילדים והילדות מתחנכים במסגרת גן הילדים, משמעותיים ביותר מבחינת עיצוב התפיסות המגדריות של הילדים והילדות.

את התובנות התיאורטיות הללו ביקשתי לבדוק במחקר-שטח. במסגרת המחקר שלי בחרתי לערוך תצפיות בשני גנים: האחד הינו גן עירוני בעיר מבוססת במרכז הארץ, שבו הגננת מצהירה על עצמה כי היא בעלת מודעות לשוויון המגדרי; השני הינו גן קיבוצי במרכז הארץ, אשר לגננת שלו אין מודעות מיוחדת לתחום המגדרי (אכנה אותם כאן "הגן השוויוני" ו"הגן ללא מודעות", בהתאמה). התצפיות היו מרתקות וסייעו לי רבות במחקרי. הדיון שערכתי בין הסקירה הספרותית לממצאי התצפיות סייע לי לגבש את המסקנות הסופיות מעבודתי. אביא את עיקרי הדיון לפי הפרמטרים הבאים: ספרות ילדים, התנהגות גופנית, מרחב הגן וחגים בגן.

(א) ספרות ילדים

בתוכנית לשוויון בין המינים בגיל הרך מביאות גור ורזלי דוגמא להטיות מגדריות המופיעות בספרות הילדים. בסיפורים אלו, הן כותבות, האישה היא פרס לגבריותו וגבורתו של הגבר. חמור מכך, המסרים המינניים בספרי הילדים לעיתים קרובות סמויים אף מעיניהם של הגננת וההורים וכך יש להם כוח רב להשפיע והילד או הילדה יכולים להפנים אותם ללא הבחנה.

בבואי לבחון בתצפיות את המסרים המינניים המועברים באמצעות הספרים הנמצאים בספריות הגנים ובאמצעות הסיפורים הנקראים בגנים, נוכחתי לדעת עד כמה הם רבים, ועד כמה הם אכן סמויים מן העין. בספריית הגן ללא המודעות, רוב גיבורי הספרים הם דמויות ממין זכר, לעומת ספריית הגן השוויוני בו ישנה חלוקה שווה בין גיבורות לגיבורים. עוד מצאתי כי בספריית הגן השוויוני קיימים ספרים רבים המציגים נשים ההולכות לעבודה וכן אמא בעלת יכולת טכנולוגית מפותחת. בגן ללא המודעות מקריאה הגננת לילדים וילדות סיפורי נסיכות בהם לרוב מוצגות הבנות באופן חד ממדי כשהן יפות, כנועות, חסרות אונים ומחכות לגבר שיבוא להצילן; בגן השוויוני, לעומת זאת, מקפידה הגננת להקריא במקביל לאגדות המסורתיות גם סיפורים ואגדות פמיניסטיים עם סוף שונה, שם לרוב מוצגות הבנות כדמויות מורכבות, עצמאיות ובעלות תושייה. הגננת בגן ללא המודעות מקפידה לדבר עם הילדים והילדות לאחר הקראת הסיפורים על הערכים העולים מן הסיפור, אך מכיוון שאין לה מודעות מגדרית היא אינה שמה לב כי המסר המועבר מסיפורי הנסיכות אותם היא מספרת לילדים וילדות הוא שעל הבנות להיות יפות, שתקניות ושברירות; הספרים בספריית הגן, בהם רוב הגיבורים הם בנים ואשר חלוקת התפקידים המסורתית

⁴גור ומזלי 2014.10.12.

נשמרת בהם, מסלילים את ילדי וילדות הגן לבחור גם הם בתפקידים, תחביבים ועיסוקים אשר יתאימו למינם. בגן השוויוני, לעומת זאת, נראה כי הגננת משקיעה מחשבה בכל ספר הנמצא בספריית הגן וכן בכל סיפור אשר היא מקריאה לילדים. העובדה כי הספר האהוב עליה, הנסיכה שלבשה שקית נייר,⁵ ספר אשר מעלה על נס את האיכויות הנשיות ולא מבצע רק היפוך תפקידים בין גבר לאישה, משקף בעיני את העובדה כי המסר אותו מבקשת הגננת להעביר לילדים ולילדות הוא מסר מורכב: בנים ובנות הם שווים אך גם שונים; בנים ובנות לעיתים מביאים איתם איכויות שונות ולכל איכות כזו יש לתת את הכבוד המגיע לה; חוזק וכוח לא טובים יותר מחכמה ומתושייה. נוסף על כך, כאשר הילדים והילדות רואים בספרים אמהות היוצאות לעבודה וכן איור של אמא מרכיבה ילד על קורקינט, הדבר מחזק את המסר המועבר בגן כי חלוקת התפקידים המסורתית היא משהו שניתן בהחלט לערער עליו.

(ב) התנהגות גופנית

במחקרה קובעת קארין מרטין, כי יחסן האי שוויוני של גננות כלפי ההתנהגות הגופנית של ילדים וילדות עוזרת לבנות את ההבדל המגדרי.⁶ לאחר התצפיות שערכתי בשני הגנים, איני יכולה להצביע על אי שוויון בין היחס הניתן בגן להתנהגות הגופנית של ילדים לבין היחס הניתן בגן להתנהגות הגופנית של בנות.

מהיבט זה, מצאתי כי בשני הגנים מועבר מסר זהה לילדים ולילדות כאחד: מסר של הקשבה וכבוד לאחר. הילדים והילדות מקבלים מסר כי יש פעילויות במהלך היום בהן מתאימה התנהגות חופשית ויש חלקים בהם נדרשת הן מהבנים והן מהבנות התנהגות בהתאם לסדר מובנה יותר. כמו כן, אפשר לשחק באופן רועש וקולני כל עוד הדבר לא מפריע לילדים ולילדות האחרים, כאשר ריבים ועימותים פותרים אך ורק בדיבור ולא באלימות. מעל לכל, הגננות מעבירות מסר של אהבה, חום ורוך לבנים ובנות כאחד, כאשר הן מחבקות ומלטפות את כל הילדים והילדות ללא הבדל.

(ג) מרחב הגן

גור ומזלי טוענות כי בגן קיימת חלוקה לא-מודעת של המרחב לאזורים "ששייכים" לבנים, ואזורים אחרים "ששייכים" לבנות, וכי בזמן החופשי, כאשר הגננת היא רק צופה מהצד, רוב הילדים מבצעים פעולות טבעיות לכאורה, אך בעצם משחזרים התנהגויות קיימות ודפוסים קבועים המוכרים להם מהבית. למשל, בבית הם נתקלים בדפוס חשיבה כי מרחב הבית והמטבח הוא בעיקר אזור שמיועד לבנות ומרחב הבניה מיועד לבנים, ואת דפוס החשיבה הזה הם משחזרים במשחק שלהם. בנות ימנעו בדרך כלל מלהגיע לאזור הקוביות בו משחקים בדרך כלל הבנים, ומנגד בנים מעטים משחקים באזור הבית, המטבח והבובות. בנים בונים פעמים רבות מקוביות דגמים מוקטנים של כלי תחבורה, וכך הם יכולים לדמיין את עצמם עוברים מרחקים גדולים בקנה המידה שמכונית או מטוס אמיתיים חוצים; הבנות משחקות אף הן בדגמים מוקטנים של חפצים אמיתיים, אך רבים מהם הם חפצים ביתיים, נייחים יחסית ופחות מוקטנים ביחס למציאות. נוסף על כך, מחקות הבנות בעיקר דגמים קיימים של המשפחה ואינטראקציות המוכרות להן, ופחות מתנסות ביצירת מצבים

⁵ מאנץ' 2012. זהו ספר פמיניסטי המבקש ליצור מודל אחר לספר ילדים, ומציג את סיפורה של נסיכה המצילה את הנסיך מידי הדרקון.

⁶ מרטין 13.10.2014.

מדומים מחוץ לניסיון. חלוקה סטריאוטיפית של משחקי בנות במטבח ובנים בקוביות או בחצר מחזקת בילדים את התפיסה שחלוקה מגדרית של העולם אינה אלא סדר עולם טבעי, מובן מאליו ובלתי נמנע.⁷

בגן ללא מודעות, ניתן בהחלט להבחין בתהליכים עליהם מדברות גור ומזלי. בבוקר, כאשר כל הילדים היו בתוך מבנה הגן, רוב הבנים בנו בקוביות הגדולות בעוד רוב הבנות הרכיבו פאזלים או יצרו במרחב היצירה. רק כאשר רוב הבנים יצאו לחצר לאחר חוג הריקודים, מצאו הבנות את מקומן באולם ואף בנו בקוביות הגדולות ובלוחות הפוליגל הגדולים. לדברי הגננת, היא מקפידה לא להתערב במשחק החופשי כיוון שחשוב לה לאפשר לכל אחד להיות היכן שהוא אוהב; היא מתארת מצב טבעי מבחינתה בו הבנים אוהבים להיות בחצר ולהרכיב הרכבות והבנות אוהבות להתחפש ולשחק במשפחה וקניות.

בגן השוויוני, לעומת זאת, גם כאשר יש זמן חופשי הגנת מנתבת את הילדים למשחקים השונים – אם על ידי האופן בו מסודר הגן, ואם על ידי הכלל כי בכל פינת משחק צריך להיות מספר שווה של בנים ובנות. רציונל ברור עומד מאחורי העובדה שפינת הקוביות צמודה לפינת המשפחה, אומרת הגננת: הבנים שנמשכים יותר לקוביות יוכלו לבנות עם הקוביות בשילוב הפריטים מפינת המשפחה, וכך יחשפו לדברים שלא היו נחשפים אליהם לולא הקרבה הפיזית הזו. לדבריה ישנם בנים המשחקים רבות בפינת המשפחה ומתלבשים בשמלות של פיות. גם קופסת הבובות – בה יש ברביות לצד גיבורי על – היא חלק מהנסיון של הגננת להפנות בעדינות ילדים וילדות גם לצעצועים שלא היו מגיעים אליהם מיוזמתם. ואכן, במהלך הבקר הילדים והילדות נעים מפניה לפינה ואין רוב של בנים או בנות בפינה מסוימת. הגננת מזכירה לילדים כי בכל פינת משחק צריך להיות מספר שווה של בנים ובנות; ובשעת איסוף המשחקים היא מקפידה לשלוח לכל פינת משחק מספר שווה של בנים ובנות כדי שיסדרו יחד את הפינה, כאשר לפינת הקוביות הגדולות היא שולחת רק בנות.

בגן ללא המודעות מנסה הגננת להעביר לילדים וילדות מסר שהם יכולים לבחור את מקום המשחק שלהם אך אינה מודעת לעובדה כי הם משחזרים דפוסי התנהגות קודמים, וכי ההתנהלות הטבעית בעיניה – שבנות ישחקו במשפחה ובנים בחצר – היא העתקה של המציאות בה הם חיים. בגן השוויוני, לעומת זאת, מנסה הגננת ללמד את הילדים כי יכולה להיות מציאות אחרת מזו אשר הם פוגשים בבית; בעזרת סדר הפינות בגן ובעזרת כללי הנוכחות בכל פינה משנה הגננת את דפוסי ההתנהגות הקיימים בילדים וילדות. בזכות העובדה כי כל הילדים והילדות מחויבים לצאת לחצר, ובזכות נסיונותיה להנגיש את הכדורגל גם לבנות, מועבר לילדים מסר מאד בולט של שוויון. הילדים המחויבים להתנהל במציאות השוויונית שמכתיבה הגננת, יוצרים לעצמם לאט לאט דפוסי משחק אחרים.

(ד) חגים בגן

חגי ישראל תורמים רבות לעיצוב עולם הילדים והילדות ובאמצעותם מפנימים הילדים והילדות מסרים הקשורים למקומם בחברה. בחגים רבים מועברים מסרים הנוגעים להאדרת הכוח והמלחמה וכך מקומן של הנשים, שלא לוקחות חלק במלחמה, נדחק לשוליים. פעמים רבות לא עורכת הגננת התאמה בין האופן המסורתי בו נחגג החג לבין ערכים הקשורים לשוויון בין המינים. כך מועבר מסר לילדות וילדים על מקומן המשני של הבנות בחברה שלנו.

⁷ גור ומזלי 12.10.2014.

בגן ללא המודעות, בחגיגת חג החנוכה שכללה המחזה של המלחמה ביוונים, עטו הבנים מגנים ונופפו בחרבות בעוד הבנות עמדו לצידם, נופפו בענפי זית ועודדו אותם. ניתן לומר כי הבנים חשים כי הם בעצמם שחררו את בית המקדש, בעוד הבנות המשחקות רק בתפקיד המשני מרגישות כיצד תפקידן בהיסטוריה וגם כעת הוא פחות-ערך ושולי.

בגן השוויוני, לעומת זאת, מתייחסת הגננת לחגים כאתגר; לאחר שהיא מעלה לדיון את כל היבטי החג היא מעצבת אותו מחדש. כך, כחלק מהעיסוק בחג הפורים, קיימה הגננת דיון בשאלה האם ושתי הייתה צריכה לבוא למשתה של אחשוורוש לאחר שזה קרא לה – ראשית, עצם ההתייחסות המשמעותית לושתי היא חדשנית; יתרה מכך, קיום דיון עם הילדים על השאלה האם ושתי הייתה צריכה ללכת למשתה של אחשוורוש, עונה בדיוק על ההגדרה של גור ומזלי של התאמה בין האופן המסורתי בו נחגג החג לבין ערכים הקשורים לשוויון בין המינים. כך, בראש השנה הגננת התערבה במעשיה של הגננת-המחליפה שחילקה את הבנות והבנים לצנצנות ותפוחים; על אף שחלוקה זו אולי נראית הגיונית ולגיטימית, הגננת מפעילה שיקול דעת בנוגע לכל דבר ודורשת גם מהצוות שלה וגם מהילדים לעשות זאת. גם התחפשותה לשחקן כדורגל בפורים העבירה מסר של ערעור על הסדר הקיים, בו בנות מתחפשות לנסיכות. הבנים שביקשו להיות מלכת אסתר בהצגת הגן מעידים כי המסרים השוויוניים מחלחלים, אך יותר מכך מעידים על זאת שאר הילדים, שהדבר היה נראה לגיטימי בעיניהם.

לסיכום הגישה לחגים ניתן לומר, כי בעוד בגן ללא המודעות, מועבר לילדים ולילדות מסר על מקומן המשני של הבנות בחברה, בגן השוויוני מועבר לילדים מסר של מחשבה ושיקול דעת בנושא. חגים משקפים את ההיסטוריה והמסורת שלנו אך יש לעצב אותם מחדש כך שיתאימו לרוח התקופה בה אנו חיים. בנים יכולים להיות מלכת אסתר, הגננת יכולה להיות שחקן כדורגל וושתי היא לא בהכרח מרשעת – הגננת מבקשת להעביר לילדים מסר של פתיחות ושוויון ונדמה כי הילדים מאמצים זאת בשמחה.

סיכום

במהלך כתיבת העבודה גיבשתי תובנות לא מעטות. ראשית, גיל הגן הינו משמעותי מאד מבחינת עיצוב התפיסות המגדריות של הילדים והילדות - הם מפנימים את כללי המציאות הלא שוויונית בה הם חיים ומשחזרים בהתנהגותם את דפוסי המציאות הזו. המסרים המינניים המועברים לילדי ולילדות הגן ללא המודעות, באמצעות ספרי הילדים, מרחב הגן והאופן בו נחגגים החגים, משמרים את חלוקת התפקידים המסורתית ומציגים את הסדר החברתי הקיים – בו יש חלוקה מגדרית ברורה – כסדר טבעי ובלתי ניתן לשינוי. לאור סקירת הספרות ומההשוואה בין הגן השוויוני לגן ללא המודעות ניתן ללמוד, כי רק שינוי מהותי ואמיתי בכל היבטי הגן יוכל להוביל לשינוי בחשיבתם של הילדים ולהפוך אותם לאזרחים המקיימים אורח חיים שוויוני. על שינוי זה לכלול העברת מסרים מתמשכת ועקבית של שוויון בין המינים, כמובן תוך הפעלת שיקול דעת מצד הגננת, באמצעות כל התחומים בגן ובהם ספרי הגן, מרחב הגן והאופן בו נחגגים בו החגים. שינוי ועיצוב התפקידים המגדריים בחברה מחדש הוא אפשרי. חשיפת המסרים המינניים המועברים לילדי וילדות הגן, בשלב קריטי של עיצוב זהותם המגדרית, היא בעיני צעד ראשון בתהליך.

כתיבת העבודה הייתה שלב חשוב בתהליך בירור הזהות החינוכית שלי; עם זאת, עתה כשהסתיימה אני מרגישה כי עוד רבות הסוגיות בהן ארצה להעמיק ועוד רבות השאלות להן אני מבקשת למצוא תשובה. כיום אני מבינה שיש קשר הדוק בין הגן בו התחנכו הנערות שהגיעו לפנימייה בה עבדתי, לנערות שהן הפכו

להיות. חשוב לי לומר כי אין כאן הפנייה של אצבע מאשימה כלפי גנים אלו: המסרים המינניים הם כל כך סמויים עד כי הם נעלמים כמעט מעיניי כולנו; ויתרה מכך, אין כל קשר בין המסרים המועברים בגנים אלו להיותם ממוקמים בפריפריה. במהלך כתיבת העבודה הבנתי שמסרים מינניים הם נחלתם של כל הגנים: בערים המבוססות, בקיבוצים ועוד. כמי שרואה עצמה בעתיד כגננת בגן ילדים, כתיבת העבודה סיפקה לי מבט מעמיק על המתרחש בגני ילדים וחיידה עבורי כיצד ארצה שיתנהל הגן בו אעבוד בעתיד; אך חשוב מכך – היא הבהירה לי את גודל האחריות המוטלת על כתפי, כגננת לעתיד, בנוגע לעיצוב דמותה השוויונית של החברה הישראלית. אתחיל בחלקת האלוהים שלי ואמשיך משם.

מקורות

בקר, עדה, עם מי שיחקת בגן היום: עולמם החברתי של ילדים בגיל הרך, תל אביב: מכון מופ"ת, 2009, עמ' 159-164.

גור, חגית, מזלי, רלה, "שויון בין המינים – תוכנית לגיל הרך", בתוך: ספרית הבית, אתר המרכז לפדגוגיה ביקורתית של סמינר הקיבוצים, 12.10.2014:

<http://www.criticalpedagogy.org.il/%D7%A1%D7%A4%D7%A8%D7%99%D7%AA%D7%94%D7%91%D7%99%D7%AA/%D7%AA%D7%9B%D7%A0%D7%99%D7%95%D7%AA%D7%9C%D7%99%D7%9E%D7%95%D7%93%D7%99%D7%9D%D7%95%D7%94%D7%A4%D7%A2%D7%9C%D7%95%D7%AA/%D7%A9%D7%95%D7%95%D7%99%D7%95%D7%9F%D7%91%D7%99%D7%9F%D7%94%D7%9E%D7%99%D7%A0%D7%99%D7%9D%D7%91%D7%92%D7%99%D7%9C%D7%94%D7%A8%D7%9A/tabid/79/Default.aspx>

זנדברג, תמר "על נסיכות וגיבורות", בתוך: פמיניזם, האתר של תמר זנדברג, 23.10.2014 –

<http://tamarzandberg.co.il/?p=814>

מאנץ', רוברט, הנסיכה שלבשה שקית נייר, תל אביב: ידיעות אחרונות ספרי חמד, 2012.

מרטין, קארין, "Becoming a Gendered Body: Practices of Preschool", הגיל הרך: האתר להורים ולאנשי מקצוע בגיל הרך, 13.10.2014

<http://www.gilrach.co.il/2011/02/%D7%91%D7%A0%D7%99%D7%99%D7%AA-D7%94%D7%94%D7%91%D7%93%D7%9C-%D7%94%D7%9E%D7%92%D7%93%D7%A8%D7%99-%D7%93%D7%A8%D7%9A-%D7%94%D7%AA%D7%A0%D7%94%D7%92%D7%95%D7%AA-%D7%92%D7%95%D7%A4%D7%A0%D7%99%D7%AA/>